

Jaki kraj taka bieda? Relatywne ujęcie ubóstwa

Autorka: Karolina Kowalewska

Przedział wiekowy: 6-8 klasa

Krótki opis scenariusza:

Scenariusz ma za zadanie zapoznać uczniów i uczennice ze zjawiskiem relatywizmu ubóstwa oraz różnicą pomiędzy ubóstwem indywidualnym a ubóstwem państwa. Poprzez przyjęcie perspektywy innego młodzież rozwinie swoje poczucie empatii. W trakcie zajęć uczniowie i uczennice dowiedzą się również, jaka jest różnica między sytuacją ludzi ubogich w krajach globalnej Północy a globalnego Południa. W dyskusji będą mogli wyrazić swoje poglądy i poszerzyć wiedzę na temat współzależności między tymi regionami w obszarze jakości życia obywateli.

Zagadnienia: ubóstwo, władza polityczna, demokracja i prawa człowieka

Czas trwania: 45 minut

Pytanie kluczowe: *W jaki sposób zamożność kraju wpływa na jakość życia najuboższych mieszkańców?*

Cele lekcji

- Dowiesz się jak zróżnicowane jest zjawisko ubóstwa, co je powoduje oraz czym różni się ubóstwo indywidualne od ubóstwa państwa.
- Będziesz miał/a szansę wczuć się w położenie ubogich ludzi w różnych częściach świata.
- Dowiesz się, jak zróżnicowana jest sytuacja życiowa ubogich w zależności od ich miejsca zamieszkania.

• Związek z podstawą programową:

II. 20, III 1,2,7, IV 3, 4

Metody:

- eksperyment myślowy
- analiza porównawcza
- mini wykład
- dyskusja

Formy pracy:

- praca indywidualna
- praca grupowa

Środki dydaktyczne i materiały:

Załączniki

Przebieg zajęć:

Wprowadzenie:

1. Praca na tej lekcji zaczyna się od eksperymentu społeczno-myślowego, który przeprowadza się bez wprowadzenia merytorycznego po to, by wzbudzić w uczniach i uczennicach ciekawość, jak również wzbudzić ich afektywnie. Dlatego wyjątkowo rozpocznij pracę bez podawania tematu i celów lekcji. Możesz to zrobić po zakończeniu ćwiczenia.

Praca właściwa

1. Rozdaj każdemu uczniowi i uczennicy jedną kartkę z rolą (mogą ją wybrać drogą losowania) oraz kartę z opisem życia w wielu państwach (załącznik nr 3). Poproś, aby uczniowie i uczennice nie pokazywali sobie wzajemnie, jaką rolę otrzymali. Niech każdy zapozna się z warunkami życia, w jakich funkcjonuje jego postać i wyobrazi sobie, zgodnie z opisem oraz swoją wiedzą, jak wygląda codzienne funkcjonowanie postaci, którą otrzymali na kartce. Uprzedź uczniów i uczennice, że płeć postaci, jaka zapisana jest na kartce ma znaczenie i nie wolno im jej zmieniać (jeśli chłopiec wylosuje damską postać, musi wyobrazić sobie, jak wygląda życie kobiety w danym kraju i podobnie w sytuacji dziewcząt). By uczniowie jeszcze lepiej potrafili wyobrazić sobie życie w danym kraju, umieść w klasie (wywieś lub wyświetl) mapę świata z podziałem politycznym (jeśli możesz, wyróżnij na niej kraje, których dotyczy ćwiczenie). (5 minuty)
2. Niech uczniowie i uczennice przygotują kartkę papieru, na której wypiszą liczby od 1 do 25. Wyjaśnij, że za chwilę zadasz im 25 pytań, na które mogą odpowiadać jedynie TAK lub NIE (jeśli się wahają lub nie wiedzą, jak odpowiadać, wówczas wpisują odpowiedź NIE). Mają odpowiadać tak, jak wyobrażają sobie, że odpowiedziałyby postać, której życie mieli sobie właśnie wyobrazić. Swoje odpowiedzi zapisują na kartkach. (2 minuty)
3. Odczytaj powoli pytania. Po każdym pytaniu zrób pauzę (około 5 do 10 sekund), by uczniowie i uczennice mieli szansę chwilę się zastanowić nad udzieleniem i zapisaniem odpowiedzi. (5 minut)
4. Gdy skończysz czytać pytania poproś uczniów i uczennice by zsumowali ilość odpowiedzi „TAK”. Podziel klasę na 3 części- jedna to osoby, które maksymalnie 5 razy odpowiedziały „TAK”, druga część to osoby, które odpowiedziały „TAK” od 6 do 15, trzecia część to osoby, które odpowiedziały „TAK” co najmniej 16 razy. Poproś uczniów i uczennice, by usiedli w grupach zgodnie z wynikiem, jaki otrzymali po udzieleniu odpowiedzi na pytania. Wyjaśnij znaczenie grup: grupa I- bardzo ubodzy ludzie (ubóstwo bezwzględne), grupa II- osoby ubogie

bądź na granicy ubóstwa (ubóstwo względne), grupa III- osoby o przeciętnym statusie materialnym poza zjawiskiem ubóstwa.(2 minuty)

5. Zapytaj uczniów i uczennice “jakie odczucia towarzyszyły im podczas zadania?”, “czy ich zdaniem istnieje duża różnica pomiędzy byciem ubogim w bogatym kraju, a byciem ubogim w kraju uznawanym za biedny?”, . (5 minut)
6. Przeprowadź mini wykład na temat różnego ujęcia ubóstwa. (ok 5 minut)

UWAGA MERYTORYCZNA: Zwróć szczególną uwagę na to, by uczniowie i uczennice zrozumieli czym jest ubóstwo względne i ubóstwo bezwzględne. Pokaż, że na sytuację ubóstwa wpływa wiele czynników, niektóre są zależne od jednostki inne nie, ale wszystkie tworzą jej realia życia. Staraj się pokazać im, że ubóstwo w krajach Globalnej Północy najczęściej różni się od tego, które dominuje w krajach Globalnego Południa, jednak z perspektywy jednostki może być takim samym źródłem deprivacji.

Ubóstwo względne (relatywne)- Zwolennicy względnego ujęcia ubóstwa starają się ustalić jego granice przez porównanie sytuacji osób dotkniętych ubóstwem do standardu życia panującego w danym społeczeństwie. Jeśli dochody danej rodziny lub osoby, są znacząco niskie, a także jakość życia takiej rodziny odbiega od średnich standardów w danym kraju (znajdują się w najgorszym położeniu), wówczas ich sytuacja określana jest jako ubóstwo. Ze względu na sposób ustalania granicy ubóstwa, jest ona inna w każdym kraju. Zróżnicowanie między krajami i regionami pod względem poziomu rozwojowego bywa tak wielkie, że brak tego, co w kraju wysokorozwiniętym uchodzi za standard (np. bieżąca woda, kanalizacja, minimum sanitarne) kwalifikuje osoby pozbawione tych rzeczy do grupy osób ubogich. W krajach rozwijających się takie udogodnienia nie są powszechne, dlatego też nie należy stosować tych samych wskaźników, dla realnego określenia poziomu deprivacji w konkretnym kraju. Zwolennicy podejścia względnego do oceny ubóstwa przekonują, że ubóstwo „w żadnym obiektywnym sensie nie ma znaczenia absolutnego, które mogłoby mieć zastosowanie dla wszystkich społeczeństw w każdym czasie. Ubóstwo jest pojęciem względnym” (Peter Townsend, *The poor and the poorest*). W konsekwencji, nie da się rozpatrywać ubóstwa w kategoriach absolutnych, ponieważ nawet miary ubóstwa absolutnego mają charakter względny z racji tego, że większość ludzkich potrzeb, w tym: żywieniowych i zdrowotnych, określana jest przez pryzmat kultury danego społeczeństwa, jego norm, zwyczajów, a także warunków klimatycznych panujących na danym obszarze.

Ubóstwo bezwzględne (absolutne)- jest to stan rozumiany, jako brak elementarnych warunków, pozwalających by jednostka mogła przetrwać fizycznie i zachować zdrowie, czyli sytuacja w której ludzie są pozbawieni podstawowych środków jak: wystarczająca ilość pożywienia, schronienie czy ubrania (ujmowane w stopniu podstawowym, czyli jako środek pozwalający przeżyć, bez wskazania na ich jakość).

O ile ubóstwo względne może być wywołane skutkami losowymi, czasami ekonomicznymi danego państwa czy regionu lub postawą własną osoby ubogiej, o tyle ubóstwo absolutne najczęściej jest wywołane przyczynami politycznymi i ekonomicznymi, często biorącymi swój początek już na etapie polityki i stosunków międzynarodowych.

Ubóstwo indywidualne/ubóstwo człowieka:

„Ubóstwo to głód. Ubóstwo to brak schronienia. Ubóstwo to choroba, której nie możesz leczyć bo nie stać cię na lekarza. Ubóstwo to nieumiejętność czytania i pisania. Ubóstwo to brak pracy, strach przed przyszłością i życie z dnia na dzień. Ubóstwo to bezsilność i brak wolności.”*. Sytuacja ta dotyczy konkretnej osoby i może mieć wiele różnych powodów (uzależnienia, niemożność lub niechęć podjęcia pracy, brak wykształcenia, choroby, niepełnosprawność, dziedziczenie postawy bierności itp.).

Źródło: Katarzyna Czaplicka „Globalne ubóstwo. Perspektywa społeczno-ekonomiczna” w: „Dialogi o rozwoju” nr 1/2007 za worldbank.org

Ubóstwo państwa:

O ubóstwie danego państwa możemy mówić wówczas, gdy nie posiada ono środków lub są one niewystarczające by zaspokoić podstawowe potrzeby swoich obywateli takich jak np. stworzenie dostęp do opieki zdrowotnej, edukacji, wody, infrastruktury sanitarnej itp.

- Poproś uczniów i uczennice by po kolei powiedzieli, z jakiego kraju pochodzi ich postać. Następnie niech spróbują, w oparciu o wiedzę z twojego wykładu oraz na podstawie opisu danego kraju, podzielić kraje z poprzedniego zadania, na te, które uważają za kraj ubogi (wymagający wsparcia z zewnątrz) oraz kraje dobrze rozwinięte, nie wymagające pomocy. Po dokonaniu podziału sprawdź, czy uczniowie i uczennice dostrzegają jakąś prawidłowość w tym podziale (chodzi o podział na kraje globalnego Południa i globalnej Północy). Jeśli nie widzą tego podziału, to postaraj się ich na to naprowadzić poprzez zadawanie odpowiednich pytań np. „Czy gdy rozłożymy te państwa na mapie, uzyskamy jakąś zależność?”; „Czy państwa, które waszym zdaniem nie wymagają pomocy z zewnątrz coś łączy?”. Poproś by uczniowie i uczennice dopasowali do każdej z grup jeszcze kilka innych państw, które znają (6 minuty).

UWAGA DO NAUCZYCIELA/NAUCZYCIELKI: nie wszystkie państwa mogą mieć jednoznaczny przydział. Jeśli młodzież podejmie dyskusję na ten temat, jest to bardzo wartościowe i nie przerywaj jej na rzecz dyskusji na tematy wskazane przez twórczynię scenariusza. Pamiętaj, że obszar dyskursu jest wartością samą w sobie na lekcjach etyki. Jeśli uczniowie i uczennice same inicjują dyskusję, wówczas Twoją rolą jako nauczyciela jest stworzyć im przyjazną oraz dobrą jakościowo przestrzeń (sprawdź „zasady dobrej rozmowy” na początku publikacji), by mogli dyskutować na te tematy, które sami postrzegają jako ważne.

Gdy już uda się wam dokonać podziału na kraje globalnego Południa i globalnej Północy w swobodnej dyskusji zastanówcie się wspólnie nad następującymi sprawami: (15 minut)

- W jaki sposób zamożność kraju wpływa na jakość życia mieszkańców?
- Dlaczego niektóre kraje wymagają wsparcia innych państw czy organizacji, by ich obywatele mogli zabezpieczyć swoje podstawowe potrzeby. Jakiego są tego przyczyny?
- W jaki sposób nasze działania i wybory np. konsumenckie, wpływają na sytuację ludzi żyjących w krajach, które uznajemy za ubogie? Czy zmiana naszego sposobu życia, ma realny wpływ na jakość życia tych ludzi?
- Co zmieniłoby się w krajach globalnej Północy, gdyby sytuacja w ubogich krajach globalnego Południa uległa znacznej poprawie? Czy nasza sytuacja również by się poprawiła?

INFORMACJA DLA NAUCZYCIELA/NAUCZYCIELKI:

Możesz wybrać tylko jeden temat spośród podanych do dyskusji lub zrealizować wszystkie zależnie od tego, jak silnie uczniowie zaangażują się w dyskusję. Możesz również sam/a stworzyć pytanie dla grupy w temacie różnorodności ubóstwa krajów Globalnej Północy i Południa. Ważne by dotyczyło ono kwestii współzależności między dwoma regionami.

Przykładowe przyczyny rozdziwisku między sytuacją krajów Globalnej Północy i Globalnego Południa:

- *niekorzystne warunki geograficzne (klimat stwarzający trudne warunki do życia, brak zasobów naturalnych, zagrożenia katastrofami naturalnymi);*
- *sytuacja geopolityczna (konflikty w regionie, wojny wewnętrzne lub zewnętrzne, które destabilizują sytuację kraju i jej mieszkańców, hamują rozwój);*
- *uwarunkowania historyczne, głównie kolonializm i zależności postkolonialne;*
- *niestabilny system polityczno-prawny w danym kraju, korupcja i niski poziom bezpieczeństwa wewnętrznego;*
- *zadłużenie kraju na arenie międzynarodowej ograniczające jego możliwości rozwojowe;*
- *sytuacja na rynkach handlowych, gdzie reguły ustalają bogate kraje, przez co ubogie mają słabą pozycję negocjacyjną, brak konkurencyjności, co skutkuje ograniczeniami w eksporcie towarów;*
- *wykorzystywanie sytuacji, w jakiej znajdują się kraje ubogie przez bogatsze kraje, międzynarodowe korporacje i organizacje np. poprzez grabieżczą politykę surowcową, wykorzystywanie taniej siły roboczej, sprzedaż przestarzałych technologii, na które nie ma już zbytu w krajach Globalnej Północy, wykorzystywanie sytuacji prawnej (luki, brak restrykcji w sprawie prawa pracy, ochrony środowiska itp.) w celu maksymalizacji swoich zysków;*

- *zanieczyszczenie środowiska mające przyczyny wewnętrzne: brak regulacji prawnych, niski poziom świadomości i edukacji w zakresie ochrony przyrody oraz przyczyny zewnętrzne: światowy handel odpadami (kraje globalnej północy magazynują swoje wyjątkowo niebezpieczne śmieci w krajach Globalnego Południa) czy polityka produkcyjna wielkich koncernów międzynarodowych, których produkcja zanieczyszcza środowisko i nie byłaby możliwa ze względu na ograniczeń prawnych w krajach Globalnej Północy.*

Załączniki

Załącznik nr 1:

Informacja do nauczyciela: otrzymujesz 21 opisów postaci. Każdy uczeń otrzymuje jedną rolę. Najlepiej wydrukować całość, pociąć na paski i pozwolić uczniom i uczennicom losować. Jeśli Twoja klasa liczy więcej niż 21 osób, postaraj się dopisać role według wzoru. Możesz też wydrukować kartę podwójnie, wówczas niektórzy uczniowie i uczennice będą mieli tę samą rolę, jednak nie zaburzy to przebiegu ćwiczenia, ponieważ w początkowej fazie uczestnicy i uczestniczki nie znają wzajemnie swoich ról.

KARTY Z ROLAMI

Jesteś 16-letnią dziewczyną mieszkającą w Malawi (Afryka), ukończyłaś 4 klasy szkoły podstawowej, umiesz słabo czytać, pisać i liczyć, pracujesz w sklepie, na swoje utrzymanie masz w przeliczeniu ok. 200 zł miesięcznie, ze swojej pensji musisz utrzymać siebie i babcię.

Jesteś 25-letnią samotną matką 2 dzieci (2 i 5 lat) mieszkającą w małym miasteczku w Rosji (Azja), pracujesz, jako pielęgniarka w szpitalu, gdzie zarabiasz ok. 1000 zł miesięcznie.

Jesteś 30-letnią kobietą mieszkającą w Danii (Europa), jesteś uzależniona od narkotyków, nie pracujesz, nie masz własnego mieszkania, otrzymujesz zasiłek wynoszący ok. 2000 zł miesięcznie.

Jesteś 65-letnią wdową mieszkającą z synem i jego rodziną Delhi w Indiach (Azja), nie pracujesz, nie posiadasz własnych pieniędzy, ale Twój syn jest dyrektorem w międzynarodowej korporacji, na co dzień zajmujesz się wnukami.

Jesteś 55-letnią bezrobotną kobietą mieszkającą z mężem i 16-letnią córką w Polsce w małej miejscowości (Europa), w wyniku wypadku jeździsz na wózku inwalidzkim, miesięcznie na utrzymanie całej rodziny macie 2500 zł.

Jesteś 20-letnią kobietą mieszkającą w Chinach (Azja), pracujesz w fabryce odzieży, gdzie zarabiasz ok. 1000 zł miesięcznie, marzysz o tym, by wyjechać do dużego miasta i skończyć wyższą uczelnię,

dzięki czemu będziesz mogła znaleźć lepszą pracę; by zrealizować swój plan potrzebujesz na to ok. 80 000 zł.

Jesteś 35-letnią Rosjanką mieszkającą z mężem alkoholikiem i 3 dzieci (15, 12 i 8 lat) na wsi, utrzymujecie się ze sprzedaży warzyw, jajek oraz królików, na utrzymanie całej rodziny masz w przeliczeniu 1000 zł miesięcznie.

Jesteś 65-letnim mężczyzną mieszkającym samotnie w małej wiosce w Malawi (Afryka), codziennie chodzisz do lasu, zbierasz grzyby lub drzewo, by je sprzedać i w zamian kupić coś do jedzenia, śpisz w szałasie na piasku bez moskitiery na swoje utrzymanie masz w przeliczeniu 100 zł miesięcznie.

Jesteś 20-letnim uchodźcą z Czeczeni mieszkającym w Polsce w Białymstoku (Europa), dopiero uczysz się języka polskiego, mieszkasz w ośrodku dla uchodźców, chciałbyś pracować jako murarz, jednak na razie nie masz pozwolenia na pracę, jedyne pieniądze, jakie otrzymujesz to „kieszonkowe” w wysokości 50 zł + 20 zł na zakup środków higienicznych.

Jesteś 45-letnią uchodźczynią z Syrii, która wraz z córką (25-letnią) mieszka w Danii (Europa), nie znasz języka duńskiego, ani angielskiego, nie pracujesz, Twoja córka uczy się w szkole językowej, żeby podjąć pracę, na swoje utrzymanie macie razem ok 4500 zł miesięcznie.

Jesteś 70-letnim wdowcem mieszkającym w USA w Nowym Jorku (Ameryka Północna), twoje dzieci mieszkają w innych stanach i widzisz je średnio raz w roku, chorujesz na astmę, przez co często łapiesz infekcje, otrzymujesz emeryturę w wysokości ok. 3500 zł miesięcznie.

Jesteś 20-letnim mężczyzną mieszkającym w USA w małym miasteczku (Ameryka Północna), pracujesz w restauracji typu fast-food, wynajmujesz dom z 3 przyjaciół na swoje utrzymanie masz w przeliczeniu 4500 zł miesięcznie.

Jesteś 30-letnim mężczyzną mieszkającym wraz z żoną i 2 dzieci (3 i 5 lat) w Wenezueli (Ameryka Południowa), z wykształcenia jesteś architektem, jednak za wystąpienia przeciwko władzy zostałeś zwolniony z pracy, wykonujesz dorywcze prace budowlane lub sprzątasz, co pozwala ci zarobić ok. 1000 zł miesięcznie na utrzymanie całej rodziny.

Jesteś 25-letnią kobietą mieszkającą w Wenezueli (Ameryka Południowa), pracujesz jako fryzjerka, a twoimi klientkami najczęściej są żony polityków, zarabiasz średnio ok. 2000 zł miesięcznie.

Jesteś 40-letnią kobietą mieszkającą w Pekinie w Chinach (Azja), jesteś samotna, wynajmujesz małą pokój w hotelu pracowniczym firmy, w której pracujesz jako sprzątaczką, zarabiasz ok. 1200 zł miesięcznie.

Jesteś 35-letnim mężczyzną mieszkającym w Indiach (Azja), w wyniku pracy w farbiarni utraciłeś prawie całkowicie wzrok, co uniemożliwia ci dalszą pracę, mieszkasz z rodziną brata i to on cię utrzymuje, nie posiadasz żadnych pieniędzy na swoje utrzymanie.

Jesteś 21-letnią studentką mieszkającą w Polsce w Warszawie (Europa), uczysz się na studiach dziennych, mieszkasz w akademiku, za który płacą twoi rodzice, otrzymujesz stypendium za dobre wyniki w nauce i pracujesz dorywczo w restauracji, na swoje utrzymanie masz miesięcznie ok. 1000 zł.

Jesteś 35-letnim mężczyzną mieszkającym w Angoli (Afryka), prowadzisz sklep odzieżowy w Luandzie, na swoim utrzymaniu masz żonę i 4 małych dzieci, sklep przynosi zysk w wysokości ok 10000 zł miesięcznie.

Jesteś 20-letnią kobietą mieszkającą z mężem i dzieckiem w wiosce w Indiach (Azja), nigdy nie chodziłaś do szkoły, na co dzień zajmujesz się domem, mąż utrzymuje dom pracując u lokalnego rolnika, jedyne pieniądze, jakie od niego otrzymujesz starczą na zakup żywności, pozostałe rzeczy niezbędne do życia kupuje mąż, jeśli uzna, że są potrzebne, ty nie dysponujesz żadnymi swoimi pieniędzmi.

Jesteś 80-letnim mężczyzną mieszkającym w Wenezueli (Ameryka Południowa), twoje dzieci wyemigrowały z kraju, jesteś schorowany, żyjesz na ulicy, czasem zbierasz z kolegami złom, co pozwala Ci zarobić ok. 100 zł miesięcznie.

Jesteś 18-letnią dziewczyną mieszkającą w wiosce w Angoli (Afryka), nie masz żadnego wykształcenia, na co dzień pomagasz rodzicom w uprawie niewielkiego pola z warzywami, które sprzedajesz następnie na targu; cała rodzina ma na swoje utrzymanie ok. 250 zł miesięcznie.

Jesteś 30-letnim mężczyzną mieszkającym w wiosce w Angoli (Afryka), prowadzisz własny sklep z żywnością, niestety jesteś nosicielem wirusa HIV, by nie zachorować na AIDS bierzesz drogie leki, sklepik dostarcza ci miesięcznie ok. 2000 zł zysku.

Załącznik nr 2

Informacja dla nauczyciela: Poniższy zestaw pytań został przygotowany w oparciu o wskaźniki i kryteria oceny HDI - Human Development Index, czyli Wskaźnik Rozwoju Społecznego poszerzone o wytyczne Human Development Report. Pytania skonstruowane są w sposób, który ma objąć ocenę podstawowe obszary funkcjonowania człowieka i wskazać jego statystyczne życiowe położenie.

Pytania do zadania:

1. Czy gdy zachorujesz zawsze możesz udać się do lekarza i wykupić potrzebne leki?
2. Czy codziennie możesz się umyć (np. wziąć prysznic, kąpiel, umyć zęby)?
3. Czy masz dostęp do wody pitnej?
4. Czy spożywasz odpowiednią liczbę posiłków by nie chodzić głodnym?
5. Czy stać cię by wyjechać poza twoje miejsce zamieszkania by dostać się np. do szkoły, na zakupy, do rodziny lub w poszukiwaniu pracy?
6. Czy w razie potrzeby możesz liczyć na pomoc instytucji państwa?
7. Czy w twoim miejscu zamieszkania czujesz się bezpiecznie?
8. Czy chodzisz lub chodziłeś/aś do szkoły?
9. Czy potrafisz pisać i czytać?
10. Czy możesz kupić sobie nowe ubranie lub buty raz na pół roku?
11. Czy często boisz się o zdrowie i życie członków twojej rodziny?
12. Czy posiadasz dom/mieszkanie lub czy stać cię na wynajęcie domu/mieszkania?
13. Czy stać cię na naprawę lub wymianę zepsutych przedmiotów?
14. Czy mieszkasz w budynku chroniącym cię przed złymi czynnikami atmosferycznymi?
15. Czy stać cię na kupno książek i zabawek dla dzieci lub czy możesz je od kogoś otrzymać?
16. Czy posiadasz garderobę pozwalającą ci ubrać się stosownie do okazji (rozmowa kwalifikacyjna, uroczystość rodzinna itp.) i warunków atmosferycznych?
17. Czy ty i twoja rodzina macie możliwość wyjazdu na wakacje?

18. Czy masz możliwość obchodzić święta z bliskimi np. organizując świąteczną kolację lub przyjęcie urodzinowe?
19. Czy masz czas i możliwości finansowe, by realizować swoje pasje?
20. Czy uważasz, że w urzędach, sądach, na policji jesteś sprawiedliwie traktowany?
21. Czy żyjesz tak, jak większość twoich rodaków?
22. Czy masz możliwość zdobycia kwalifikacji w zawodzie, który chciałbyś wykonywać?
23. Czy masz możliwość stosowania profilaktyki zdrowotnej np. szczepień ochronnych, badań kontrolnych.
24. Czy masz dostęp do internetu?
25. Czy możesz ubezpieczyć siebie i swój dobytek przed następstwem nieszczęśliwych wypadków?

Załącznik nr 3

Charakterystyki realiów życia w poszczególnych krajach.

Informacja dla nauczyciela: Karty z opisem kraju zostały przygotowane w oparciu o wskaźniki z HDI oraz HDR. Mają one dostarczać uczniowi informacji, które pozwolą mu dokonać ogólnego wyobrażenia sytuacji życiowej jego bohatera w danym państwie i odpowiedzi na zadawane pytania. Ceny w opisach zostały podane w przeliczeniu na złotówki, by ułatwić uczniom i uczennicom pracę. Autorka umieściła też ceny przykładowych podstawowych produktów spożywczych, by w ten sposób ułatwić młodzieży zorientowanie się w poziomie cen w danym kraju.

Nazwa państwa	Opis przeciętnej sytuacji życiowej w poszczególnych krajach (opieka zdrowotna, edukacja, koszty i poziom życia, praca, pomoc państwa).
Dania	Życie w Danii jest bardzo drogie- według Eurostatu ceny żywności są tu najwyższe w Europie, podobnie wygląda sprawa z opłatami za mieszkanie. Zwrócić jednak należy uwagę, że przeciętne zarobki w Danii to w przeliczeniu na złotówki ok. 10 tys. Dania jest krajem z rozbudowanym systemem wsparcia społecznego. Zasiłki rodzinne przysługują wszystkim obywatelom, jak również cudzoziemcom w tym uchodźcom bez względu na ich zarobki. Osoby bezrobotne otrzymują zasiłek w wysokości 70% przeciętnej pensji nawet przez 2 lata od dnia utraty pracy. Również system emerytalny oraz rentowy zapewnia obywatelom duże wsparcie. Tak wysoka pomoc państwa wiąże się też z wysokimi podatkami. Przeciętny Duńczyk płaci podatki w wysokości 40%

	<p>swojej pensji. Dania zapewnia opiekę medyczną wszystkim osobom przebywającym na jej terenie również imigrantom i uchodźcom. Opieka medyczna w Danii jest jedną z najnowocześniejszych na świecie. Stawia się tu na wdrażanie nowoczesnych technologii i usprawnianie obsługi pacjentów w celu zmniejszenia kolejek do lekarzy. Duński system edukacji jest uważany za jeden z najlepszych na świecie. Dostosowuje się on do potrzeb i możliwości ucznia. Edukacja jest darmowa i dostępna dla wszystkich zamieszkujących Danie. To kraj uznawany za kraj z jednym z najwyższych poziomów poczucia bezpieczeństwa i zaufania obywateli do instytucji (Dania ma najniższy wskaźnikiem korupcji wśród urzędników państwowych w tym sędziów). Cena chleba ok. 9,7 zł</p> <p>Cena ziemniaków: ok 5,6 zł za 1 kg</p>
Polska	<p>W Polsce koszty utrzymania są według danych OECD wysokie w stosunku do przeciętnych zarobków. Dużą część pensji pochłaniają opłaty za mieszkanie oraz żywywnienie. Kupno bądź wynajem mieszkania to wysoki koszt. Tych, których na to nie stać mogą liczyć na tzw. mieszkania komunalne, jednak ich liczba jest niewystarczająca w stosunku do potrzeb, przez co ludzie oczekują na taki lokal nawet kilka lat. Polski system edukacji podstawowej jest powszechny i darmowy dla wszystkich osób przebywających na terenie tego kraju. Edukacja w Polsce oceniana jest bardzo dobrze i daje szansę na rozwój i znalezienie pracy. Rynek pracy jest rynkiem rozwojowym, a bezrobocie spada, co oznacza, że w Polsce stosunkowo łatwo o zatrudnienie. Pensja przeciętnego pracownika nie jest jednak wysoka i waha się w granicach 2500 zł. Pomoc socjalna państwa składa się z licznych zasiłków i świadczeń pieniężnych, pomocy materialnej, jak również szkoleń i stypendiów. Pomoc ta przysługuje osobom w trudnej sytuacji życiowej, co określa się najczęściej poprzez progi finansowe. Polska ustawowo wspiera również uchodźców, poprzez wypłacanie im świadczenia w wysokości 650 zł miesięcznie na osobę w rodzinie, wsparcie w nauce języka polskiego, ubezpieczenie zdrowotne i możliwość edukacji dzieci. W Polsce opieką medyczną objęte są wszystkie osoby posiadające ubezpieczenie zdrowotne (zatrudnione, emeryci, renciści i osoby zarejestrowane jako bezrobotni, uchodźcy) oraz ich rodziny. Polski system zdrowotny jest niedofinansowany, co powoduje bardzo długi czas oczekiwania na wizyty u lekarza czy zabiegi. Kogo na to stać korzysta z prywatnej służby zdrowia. Polska według rankingu Transparency International jest krajem o średnim poziomie korupcji wśród urzędników (26 miejsce na 176 państw). Jest to też kraj, który oceniany jest przez światowe organizacje jako bezpieczny (zajmuje 33 miejsce na 163 kraje pod względem bezpieczeństwa wg wskaźnika GPI – Global Peace Index 2017)</p> <p>Cena chleba ok. 2,5 zł</p> <p>Cena ziemniaków: ok 1,5 zł za 1 kg</p>

Malawi	<p>Malawi to jeden z najbiedniejszych krajów świata. Jest to też kraj, w którym jest jedna z największych liczb zakażeń wirusem HIV. Opieka medyczna jest na bardzo niskim poziomie i trudno dostępna, przez co większość zarażonych nawet nie wie, że jest nosicielami i zaraża kolejne osoby w tym własne dzieci. Śmiertelność dzieci i młodzieży jest bardzo duża. Rząd Malawi przy wsparciu organizacji humanitarnych zaczął rozwijać system darmowej diagnostyki AIDS oraz kampanii edukacyjnych, by poprawić tę sytuację. Poziom wykształcenia wśród mieszkańców kraju jest bardzo niski. Panuje powszechny analfabetyzm, przez co kraj nie może się dalej rozwijać. Szkoły organizowane są głównie przez organizacje pomocowe. Przeciętnie mieszkaniec Malawi zarabia 200 dolarów na rok, co daje ok. 70 zł miesięcznie. Ograniczone możliwości podjęcia pracy, niskie zarobki i niemalże nieistniejący przemysł sprawiają, że mieszkańcy Malawi są w tak ciężkiej sytuacji życiowej. Ponad 6,5 miliona potrzebuje pomocy żywnościowej. Malawijczycy w większości mieszkają w bardzo skromnych warunkach. Zazwyczaj są to tradycyjne domki budowane z gliny pokryte słomą lub proste murowane konstrukcje, najczęściej również pokryte strzechą. Instytucje państwowe są niewydolne, a także mocno skorumpowane (120 miejsce na 176 pod względem korupcji w 2017 roku), przez co w praktyce jedyna pomoc, na jaką mogą liczyć ubodzy pochodzi ze strony organizacji pomocowych. Mimo ogromnego poziomu ubóstwa Malawi jest stosunkowo bezpiecznym państwem (zajmuje jedno z najwyższych miejsc pośród krajów afrykańskich w rankingu Global Peace Index 2017; 48 miejsce na 163 kraje).</p> <p>Cena mączki kukurydzianej (podstawowy produkt spożywczy): ok. 1,2 zł za 1 kg</p> <p>Cena ryżu: ok. 3,5 zł za 1 kg</p>
USA	<p>Typowe gospodarstwo domowe, które klasyfikowane jest, jako znajdujące się na granicy ubóstwa wyposażone jest w klimatyzację, przynajmniej jeden telewizor z podłączeniem do anteny kablowej lub satelitarnej, odtwarzacz DVD, kuchenkę mikrofalową, w co drugim domu jest również komputer. 92% ludzi ubogich ma wystarczającą ilość jedzenia. Ze strony państwa uboga rodzina może liczyć na: stypendia szkolne dla dzieci, dofinansowanie posiłków w szkole, mieszkanie komunalne, dopłaty do rachunków domowych, wsparcie medyczne na podstawowym poziomie. Opieka medyczna w USA jest rozwinięta, jednak opiera się na systemie prywatnych ubezpieczeń zdrowotnych. Tym, których na nie nie stać pomaga państwo, jednak państwowy pakiet ubezpieczenia obejmuje jedynie podstawowe procedury medyczne. System edukacyjny w USA jest różnorodny, składa się ze szkół prywatnych oraz publicznych, których poziom jest różnie oceniany. Amerykanie uważają, że dobrą edukację można zdobyć jedynie płacąc za nią, dlatego wiele osób z biedniejszych obszarów rezygnuje z nauki po szkole podstawowej. Szkoły prywatne, a zwłaszcza uniwersytety mają rozbudowane systemy stypendialne pomagające ubogim zdolnym</p>

	<p>uczniom kontynuować naukę.</p> <p>Zarobki oraz poziom bezrobocia w USA różnią się w zależności od regionu, jednak przeciętne zarobki amerykańskiego pracownika to w przeliczeniu na złotówki ok 10000 zł. Ameryka jest jednak jednym z najbardziej zróżnicowanych ekonomicznie krajów, gdzie mamy do czynienia z wielkimi majątkami, ale też ogromną liczbą ubogich (ok. 13 milionów osób) i bezdomnych (1,5 miliona osób). To silne zróżnicowanie społeczne wpływa również na poziom bezpieczeństwa w USA, które oceniane jest przez międzynarodowe organizacje na średnim poziomie (114 miejsce na 163 w rankingu Global Peace Index 2017). W rejonach zamieszkałych przez osoby majątne poziom bezpieczeństwa jest bardzo wysoki, jednak poza bogatymi dzielnicami, a zwłaszcza w dzielnicach nazywanych gettami, ryzyko zostania ofiarą napadu, pobicia czy nawet zabójstwa jest bardzo wysokie. Stany Zjednoczone są za to oceniane jako kraj o stosunkowo niskim poziomie korupcji, w którym dobrze postrzegany jest system sprawiedliwości.</p> <p>Cena chleba ok. 9 zł</p> <p>Cena ziemniaków: ok 6 zł za 1 kg</p>
Rosja	<p>W Rosji funkcjonuje darmowa państwowa służba zdrowia, jednak jest ona niskiej jakości, a dostęp do niej jest utrudniony przez długi czas oczekiwania. Funkcjonuje również prywatna służba zdrowia bardzo dobrej jakości, jednak opłaty są tak wysokie, że przeciętnego Rosjanina na nią nie stać. Edukacja w Rosji jest powszechna, obowiązkowa i bezpłatna dla wszystkich dzieci od 6 do 15 roku życia. Rosyjski system edukacji przechodzi długoletnie reformy, by podnieść swój poziom, zwłaszcza na terenie małych miejscowości i wsi. Rynek pracy w Rosji się rozwija. Jest tam stosunkowo niskie bezrobocie, jednak przeciętne zarobki nie należą do najwyższych - jest to w przeliczeniu na złotówki ok 1800 zł miesięcznie, przy czym koszty życia stale rosną, zwłaszcza ceny podstawowych produktów spożywczych. Moskwa jest jednym z najdroższych miast świata, gdzie już samo wynajęcie mieszkania pochłonęłoby całą tę kwotę (cena wynajmu kawalerki w Moskwie to ok 3500 zł). Poza dużymi miastami życie jest zdecydowanie tańsze, jednak tam trudniej jest o dobrze płatną pracę. Rosja jest krajem o ogromnym zróżnicowaniu płacowym. Mamy tu tysiące milionerów, ale aż 75% ludzi zarabia mniej niż średnia pensja. Państwo prowadzi politykę wsparcia dla rodzin w postaci zasiłków na dzieci (przeciętnie jest to ok 280 zł miesięcznie). Szczególnym wsparciem otacza się rodziny posiadające więcej niż troje dzieci. Mogą one liczyć nie tylko na wsparcie finansowe, ale też zniżki i liczne przywileje, jak darmowy transport publiczny, stypendia czy dofinansowanie posiłków dla dzieci w szkole. Duże rodziny mają też prawo raz w miesiącu do bezpłatnego wejście do parków, muzeum czy na wystawę. W najgorszej sytuacji finansowej w Rosji znajdują się emeryci i renciści. Przeciętnie mają oni na swoje utrzymanie ok. 600 zł, co sprawia,</p>

	<p>że duża część z nich żyje w skrajnej nędzy. Poważnym problemem społecznym w Rosji jest bezdomność w dużych miastach, zwłaszcza bezdomność dzieci, których według Federalnej Agencji ds. Młodzieży jest ponad 5 milionów. Rosja jest też jednym z najbardziej skorumpowanych krajów w Europie (131 miejsce na 176 według wskaźnika korupcji w 2017 roku), co powoduje, że obywatele mają niskie poczucie bezpieczeństwa i sprawiedliwości, a załatwienie większości spraw urzędowych wymaga znajomości lub finansowej gratyfikacji dla urzędnika. Niskie poczucie bezpieczeństwa deklarowane przez obywateli Rosji potwierdzają również międzynarodowe organizacje, które określają Rosję, jako jedno z najniebezpieczniejszych krajów świata (w rankingu Global Peace Index 2017 Rosja zajmuje 151 miejsce na 163 kraje).</p> <p>Cena chleba ok. 2 zł</p> <p>Cena ziemniaków: ok 2 zł za 1 kg</p>
Chiny	<p>Chiny są jednym z najszybciej rozwijających się i bogacących krajów. Jest to państwo wielkich kontrastów ekonomicznych- mamy tam wielu milionerów, ale też miliony osób żyjących w skrajnym ubóstwie. Średnia pensja w Chinach to około 3000 zł, jednak są to zarobki ludzi w miastach. Na wsiach według szacunków Goldman Sachsa 387 mln robotników zarabia mniej niż 2 tys. dolarów rocznie, czyli w przeliczeniu ok. 600 zł miesięcznie. Co ciekawe, mimo iż mieszkańcy wsi zarabiają dużo mniej niż zamieszkujący miasta, to płacą oni wyższe podatki. Przeciętny Chińczyk wydaje na życie 7 dolarów dziennie, dla porównania przeciętny Amerykanin wydaje 97 dolarów. Według Banku Światowego ponad 200 mln Chińczyków żyje za mniej niż 1,25 dolara na dobę. Warto jednak zaznaczyć, że od roku 1981 liczba osób żyjących w ubóstwie zmniejszyła się w Chinach o 600 mln. Chiński rząd prowadzi politykę wsparcia społecznego, skierowaną głównie wobec sierot, osób starszych i niepełnosprawnych. Wspiera także ubogie rodziny, które mogą starać się o zasiłki, ale co ciekawe dotyczy to jedynie osób mieszkających na terenie miast. Do mieszkańców wsi pomoc społeczna praktycznie nie dociera. W mieście osoby zatrudnione mogą liczyć również na wsparcie z funduszu ubezpieczenia medycznego na pokrycie kosztów leczenia czy funduszu mieszkaniowego na zakup mieszkania. Są to jednak niewielkie kwoty i zawsze wymagają dużego wkładu własnego.</p> <p>Chiny, mimo iż mają długowieczną tradycję rozwoju medycyny, to ich system publicznej opieki medycznej dopiero się tworzy, a rząd Chin wydaje na to ponad 100 mld dolarów. Mimo starań rządu opieka medyczna póki co nie jest powszechna, a ceny za usługi medyczne są bardzo wysokie, na tyle wysokie, że poważna choroba jednego z członków rodziny oznacza tak duże wydatki, że może doprowadzić do bankructwa całej rodziny. Podstawowa edukacja w Chinach jest państwowa i bezpłatna. Istnieje szkolnictwo prywatne, któremu przypisuje się wyższą jakość, jednak jego ceny są poza</p>

	<p>zasięgiem przeciętnego Chińczyka. System edukacji chińskiej uznawany jest za jeden z najbardziej wymagających.</p> <p>Chiny oceniane są jako kraj o średnim poziomie korupcji wśród urzędników państwowych (79 miejsce na 176 w roku 2017 według wskaźnika korupcji Transparency International) oraz kraj o średnim poziomie bezpieczeństwa (116 miejsce na 163 w rankingu Global Peace Index 2017).</p> <p>Cena ryżu (podstawowy produkt spożywczy): ok 1,8 zł za 1 kg</p> <p>Cena makaronu (podstawowy produkt spożywczy): ok 2,2 zł za 1 kg</p>
Wenezuela	<p>Osoby ubogie w Wenezueli nie mają praktycznie dostępu do lekarzy, ponieważ państwowa opieka medyczna jest w bardzo złym stanie np. w szpitalach brakuje leków oraz personelu medycznego. Zdobywanie jedzenia jest utrudnione, ponieważ sklepowe półki są puste w wyniku kryzysu gospodarczo-politycznego, a zakup jedzenia od osób prywatnych jest bardzo drogi. Kryzys żywnościowy jest tak duży, że w 2016 roku rząd Wenezueli zwrócił się z prośbą do ONZ o uruchomienie pomocy żywnościowej. W kraju zdarzają się przerwy w dostawie prądu, a w biednych dzielnicach praktycznie nie ma go wcale. Podobna sytuacja dotyczy dostaw wody. Jest to kraj z najwyższym wskaźnikiem przestępczości na świecie, zwłaszcza zabójstw, a także oceniany, jako jeden z najbardziej skorumpowanych (miejsce 166 na 176 w roku 2017 według Transparency International). Od 2016 Wenezuela walczy z hiperinflacją, która sprawia, że pieniądze tracą na wartości w ogromny tempie- przykładowo suma, która jednego dnia pozwala nam na zakup telefonu komórkowego, po kilkudziesięciu dniach może nam nie starczyć na zakup kilograma ziemniaków. W Wenezueli funkcjonuje darmowa edukacja podstawowa, jednak jej poziom jest stosunkowo niski i uzależniony od treści politycznych i ideologii komunistycznej.</p> <p>Cena chleba: ok. 5 zł (z powodu hiperinflacji, jego cena sięgała nawet 17 zł)</p> <p>Cena ziemniaków: ok 3 zł za 1kg</p>
Indie	<p>Indie to kraj o ogromnym zróżnicowaniu społecznym. Żyje tam duża liczba milionerów, ale też ogromna liczba ubogich ludzi (ok 30% populacji Indii, to osoby żyjący poniżej progu ubóstwa), przy czym Indie prezentują niski poziom bezrobocia ok. 5%, co oznacza, że duża część osób pracujących zarabia tak mało, że pomimo wykonywania pracy zarobkowej żyją w nędzy. Wiele rejonów Indii, to obszary słabo rozwinięte np. 300 mln ludzi nie ma dostępu do elektryczności. Mieszkańcy Indii borykają się też z dużym zanieczyszczeniem środowiska, zwłaszcza powietrza i wód (wiele osób nie ma dostępu do czystej wody pitnej), co ma wpływ na ich stan zdrowia, zwłaszcza kobiet i dzieci, których śmiertelność i poziom niedożywienia jest wyższy niż mężczyzn. Jakość i</p>

dostępność opieki medycznej jest różna w różnych regionach. Opieka medyczna w dużych miastach jest na dobrym, a czasami na bardzo dobrym poziomie, jednak na prowincji dostęp do lekarza oraz aptek jest utrudniony. Często zdarza się, że jeden lekarz obejmuje swoją opieką kilkanaście wiosek. Większa część placówek medycznych to ośrodki prywatne, w których opłaty są wysokie, a oferta darmowej służby zdrowia jest niewystarczająca. Dużym problemem są epidemie chorób zakaźnych, co jest także związane z niskim poziomem edukacji w niektórych regionach. Edukacja w dużych miastach jest na bardzo dobrym, światowym poziomie, jednak dotyczy to głównie szkół prywatnych. Na prowincji panuje analfabetyzm, szczególnie wśród kobiet i osób z niższych kast społecznych. Wedle konstytucji Indii edukacja jest darmowa i obowiązkowa między 6 a 14 rokiem życia, jednak w rzeczywistości wiele dzieci, zwłaszcza na wsiach nie chodzi do szkoły, ponieważ zajmują się pracą zarobkową lub domową. Pensje pracowników w Indiach są stosunkowo niskie. Średnio zarabiają oni ok. 950 zł, jednak są branże, w których płace są zdecydowanie niższe np. pracownik rolnictwa w prowincji Assam miesięcznie zarabia nieco ponad 200 zł. Rząd Indii w teorii wspiera osoby ubogie poprzez stypendia, dofinansowania do żywności, paliwa, środków ochrony roślin dla rolników czy emerytur, jednak w praktyce pomoc ta dociera do stosunkowo niewielkiej ilości ludzi. Przykładowo emeryturę państwową otrzymują jedynie ludzie, którzy pracowali w instytucjach państwowych, pozostali są zdani na pomoc rodziny, bądź ubezpieczenia prywatne, które opłacali sobie sami, gdy pracowali, jednak są one drogie.

Według rankingu bezpieczeństwa (Global Peace Index 2017) Indie nie należą do państw bezpiecznych- zajmują dopiero 137 miejsce na 163 państw pod względem bezpieczeństwa. Jest to też kraj, w którym mamy do czynienia ze sporą korupcją (79 miejsce na 176 w roku 2017 według Transparency International)

Cena ryżu:ok. 2 zł za 1 kg

Cena soczewicy (podstawowy produkt spożywczy): ok. 7 zł za 1 kg

Angola

Angola to kraj ogromnych skrajności, czerpie zyski z wydobycia ropy naftowej i diamentów, jednak trafiają one do niewielkiej ilości mieszkańców. Stolica- Luanda jest jednym z miast o najwyższych kosztach życia na świecie (np. wynajęcie mieszkania to koszt minimum 8000 zł, hamburger kosztuje ok. 80 zł, a za parę dzinsów zapłacimy ok. 1000zł), jednak to wyjątek w liczącym prawie 19 mln mieszkańców państwie, gdzie niemal 40% ludności żyje za 2 dolary dziennie, co piąte dziecko umiera przed osiągnięciem 5. roku życia, a bezrobocie sięga ok. 50%. Średnie zarobki to ok. 240 zł, jednak najniższa dopuszczalna prawem pensja wynosi ok 60 zł miesięcznie, choć duża część osób pracuje „na czarno” za mniejsze stawki. Rząd udziela niewielką pomoc ubogim- brak jest systemu emerytalnego czy wsparcia dla niepełnosprawnych. Angola została niemal kompletnie zrujnowana 27-letnią wojną domową. Boryka się z takimi

problemami, jak brak prądu, wody i dostępu do kanalizacji, zniszczonymi drogami, zniszczonymi zakładami przemysłowymi i rolnictwem. Brak jest sprawnego systemu utylizacji odpadów, przez co kraj tonie w śmieciach, które stanowią zagrożenie epidemiologiczne. Niemal 80% sprzedawanych w sklepach produktów trzeba sprowadzać z zagranicy, bo ich produkcja na miejscu jest niemożliwa lub zbyt droga. Wojna domowa pozostawiła po sobie nie tylko ruiny, ale i zagrożenia w postaci min (około 10 mln w całym kraju) oraz dużej ilości broni, która jest teraz wykorzystywana przez organizacje przestępcze. Według rankingu bezpieczeństwa (Global Peace Index 2017) Angola zajmuje 100 miejsce na 163 państw). Jest to też jeden z najbardziej skorumpowanych krajów świata (164 miejsce na 176 w roku 2017 według Transparency International).

Rząd Angoli pracuje wraz z UNICEF i wieloma organizacjami pozarządowymi, by zapewnić powszechny, darmowy dostęp do edukacji podstawowej (mniej niż 60% dzieci uczęszcza do szkoły podstawowej, dziewczynki rzadziej). Nie jest to proste ze względu na ogrom wyzwań, które stoją przed szkołami w Angoli, jak brak wody i kanalizacji, budynków, nauczycieli, przez co np. obecne klasy są przepiętne. Publiczna służba zdrowia jest słabo rozwinięta, w wielu rejonach kraju w ogóle nie ma dostępu do lekarza, chyba, że pomocy medycznej udzielają organizacje pozarządowe. Prywatna służba zdrowia jest bardzo droga i za leczenie trzeba w niej płacić z góry. Kraj boryka się z wieloma chorobami np. wirusem HIV, malarią, żółtaczką czy cholerą.

Cena ryżu: ok. 12 zł za 1 kg

Cena fundź (najpopularniejszego danie, poza stolicą): ok 2 zł

Źródła:

1. Opis bezpieczeństwa kraju na podstawie Global Peace Index 2017 przygotowywany przez Institute of Economics and Peace.
2. Korupcja na podstawie indeks CPI- Corruption Perception Index 2017, przygotowany przez Transparency International.
3. Human Development Index ze strony: <http://hdr.undp.org/>
4. Dane gospodarcze ze stron Ambasad Rzeczypospolitej Polskiej dostępnych na stronach Ministerstwa Spraw Zagranicznych, <http://www.msz.gov.pl/pl>
5. Dane gospodarcze ze strony Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD), <http://www.oecd.org/poland>
6. „W stronę rozwoju. Drogi Afryki i Azji”, (red. nau.) Katarzyna Górka-Sosnowska, Łódź 2009.

7. Ministry of Statistics and Programme Implementation, *Prices and Wages in Rural India October - December 2011*
8. Ceny produktów spożywczych na podstawie <http://www.globalprice.info>
9. Średnie zarobki podane na podstawie wyliczeń ze strony <https://tradingeconomics.com>

